

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΠΕΑΕΚ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Εκπαίδευσης και Αρχικής
Επαγγελματικής Κατάρτισης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ &
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ
ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ & ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΤΟΜΕΑΣ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ
ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΜΕΤΡΟ 2.4: «ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ» / ΕΝΕΡΓΕΙΑ 2.4.1: **«ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ»** / **ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΠΡΑΞΕΩΝ 2.4.1.α:** «ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΩΝ ΔΟΜΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ» / **ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΑΞΗΣ:** **ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗ ΚΕΣΥΠ – ΓΡΑΣΕΠ ΚΑΙ ΙΔΡΥΣΗ ΝΕΩΝ**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ &
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ - ΤΟΜΕΑΣ ΣΕΠ

Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Κορινθίας

**Κέντρο Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού Κορίνθου (ΚΕΣΥΠ)
Κορίνθου**

Γραφείο ΣΕΠ (ΓΡΑΣΕΠ) 2^{ου} ΕΠΑ.Λ. Λουτρακίου

Οι συντελεστές του προγράμματος

- Ευ. Σπινθάκης, σύμβουλος ΣΕΠ ΚΕΣΥΠ Κορίνθου
- Σ. Αλεβίζου, σύμβουλος ΓΡΑΣΕΠ 2ου ΕΠΑΛ Λουτρακίου
- Αλ. Κόντη, κοινων. Λειτουργός ΕΕΕΕΚ
- Μ. Στραβοδήμου, τεχνολόγος γεωπονίας ΕΕΕΕΚ
- Δήμητρα Τσιόπελα, εκπαιδευτικός πληροφορικής ΕΕΕΕΚ
- Ευστράτιος Παπάνης, Επίκουρος Καθ. Παν/μίου Αιγαίου
- Αγνή Βίκη, Δρ. ψυχολογίας, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

Ευστράτιος Παπάνης
Επίκουρος Καθηγητής Παν/μίου Αιγαίου

ΣΤΑΣΕΙΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΑ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Ιστορική αναδρομή για τη θέση των ΑμεΑ στην Ελληνική Κοινωνία

Στην ελληνική κοινωνία υπήρξαν πολλές και ποικίλες κοινωνικές καταστάσεις και παράγοντες, όπως π.χ. η θρησκεία, η φιλοσοφία, οι πόλεμοι, η εξέλιξη των επιστημών, τα πολιτεύματα κ.λπ., που διαμόρφωναν κάθε φορά έναν τύπο κοινωνίας, ο οποίος εξελισσόταν και μεταβαλλόταν ακολουθώντας την εξέλιξη, τη μεταβολή ή την αλλαγή των παραγόντων που προαναφέρθηκαν. Έτσι, στην αρχαία Αθήνα επικρατεί η κοινωνία «των καλών καγαθών» πολιτών, όπου κάθε άτομο - πολίτης παίρνει ελεύθερα μέρος στη δημόσια ζωή. Η πολιτεία της Αθήνας είναι η μόνη στην αρχαία Ελλάδα που είχε θεσπίσει νόμο ειδικό κι ευεργετικό για «τους αδυνάτους». Αντίθετα από ό,τι συμβαίνει στην Αθήνα, στην αρχαία Σπάρτη ο ανάπηρος ήταν σε μειονεκτική θέση.

Στην Ελληνιστική και Ρωμαϊκή εποχή επικρατεί απουσία μέτρων, υποτυπώδης φροντίδα και περίθαλψη των ΑμεΑ, ενώ στην Ιουδαϊκή κοινωνία ο Μωσαϊκός νόμος απαγορεύει ρητά στα ανάπηρα άτομα να παίρνουν μέρος στις ιεροτελεστίες του θυσιαστηρίου.

Αργότερα, η επίδραση του Χριστιανισμού είναι αναμφισβήτητα μεγάλη στην ανάπτυξη της πρόνοιας, τόσο από πλευράς οργανωτικών σχημάτων και θεσμικών πλαισίων, όσο και από την πλευρά των αξιών και των προτύπων.

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας οι κοινότητες και οι εκκλησίες, ιδιαίτερα ο κατώτερος κλήρος και τα μοναστήρια, αναπτύσσουν σημαντική δράση συνδέοντας την πρόνοια με το ζήτημα της εθνικής επιβίωσης και της συνέχειας του ελληνισμού. Στα χρόνια της σκλαβιάς τα άτομα με καθυστέρηση ήταν θύματα της εκμετάλλευσης των αγυρτών. Οι προλήψεις και οι δεισιδαιμονίες για τα άτομα αυτά οργιάζουν, εξαιτίας της αμάθειας και των συμφορών του λαού.

Στους χρόνους μετά την απελευθέρωση η κατάσταση των ΑμεΑ στην Ελληνική κοινωνία δεν άλλαξε παρά ελάχιστα. Εξάλλου, ένα μεγάλο μέρος της Ελλάδας μένει σκλαβωμένο για αρκετά χρόνια και εκεί συνεχίζεται η εξαθλιωμένη κατάσταση των ατόμων που μειονεκτούν. Ο πρώτος κυβερνήτης της νεότερης Ελλάδας Ιωάννης Καποδίστριας, στη σύντομη παρουσία του στην πολιτική ζωή της

χώρας, μεριμνά για την περίθαλψη των ορφανών παιδιών των αγωνιστών του 21 με το ίδρυμα, που δημιούργησε στην Αίγινα.

Το 1905 ιδρύεται στην Καλλιθέα το σωματείο «Οίκος Τυφλών», ενώ αμέσως μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-1913), ιδιωτικοί φιλανθρωπικοί οργανισμοί, με τη βοήθεια της εκκλησίας και την έγκριση του κράτους, πήραν μέτρα για την αντιμετώπιση των αναγκών δύο κυρίως κατηγοριών: α) των ατόμων με κινητικές αναπηρίες και β) των κοινωνικά δυσπροσάρμοστων ατόμων.

Όσον αφορά στο νομικό πλαίσιο, ο πρώτος σχετικός Νόμος που ψηφίζεται είναι ο 904/51 επί Κυβερνήσεως Πλαστήρα και αφορά στην εκπαίδευση των τυφλών και την επιδοματική πολιτική. Το 1969 ιδρύεται το Γραφείο Ειδικής Αγωγής στο Υπουργείο Παιδείας. Το 1972 ψηφίζεται ο Ν. 1222 «Περί μετεκπαιδύσεως του εκπαιδευτικού προσωπικού Δημοτικής Εκπαιδύσεως» και ιδρύονται 17 Ειδικά Δημοτικά Σχολεία για την εκπαίδευση των νοητικά καθυστερημένων παιδιών και ενός για την εκπαίδευση των κινητικά αναπήρων με την Υπουργική Απόφαση 20883/1972. Το 1975 το Ελληνικό Κοινοβούλιο κατοχυρώνει συνταγματικά τα δικαιώματα των παιδιών με αναπηρία στην εκπαίδευση. Το 1985 ψηφίζεται ο Ν. 1566, που αφορούσε στη δομή και στην οργάνωση της στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης. Τα άρθρα 32-36 του νόμου αυτού αναφέρονται στην υποχρέωση της Πολιτείας για την ανάπτυξη της ειδικής αγωγής και την προσφορά υπηρεσιών και μέσων, ώστε το άτομο με αναπηρία να μπορεί να εκπαιδευτεί και να αναπτύσσει τις δημιουργικές του ικανότητες και δυνατότητες. Τέλος, ο Ν. 2817/2000 («Εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και άλλες διατάξεις») είναι αυτός που έρχεται να ρυθμίσει θέματα στην εκπαίδευση των ΑμεΑ.

Κυρίαρχες κοινωνικές αντιλήψεις για τα άτομα με αναπηρία

Τα άτομα με αναπηρία πρέπει να διαβιούν σε ένα περιβάλλον χωρίς φραγμούς και διαχωριστικές γραμμές, το οποίο θα μεγιστοποιεί τη δυνατότητα επικοινωνίας των ΑμεΑ με το κοινωνικό σύνολο. Απαραίτητη προϋπόθεση για να επιτευχθεί ο παραπάνω στόχος, θεωρείται η θετική στάση, αλλά και οι αλληλέγγυες αντιλήψεις της ευρύτερης κοινωνίας.

Τα στερεότυπα αποτελούν κοινωνικές αναπαραστάσεις, αντικειμενοποιημένες, δηλαδή, γνωστικές και συναισθηματικές κατασκευές γύρω από τις ομάδες μέσα στον κοινωνικό χώρο, που συναντούν ευρεία αποδοχή και που

αναδύονται και εξαπλώνονται κάτω από συγκεκριμένες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες μέσα στον ιστορικό χρόνο (Παπαστάμος, 1990). Η κοινωνική αναπαράσταση είναι το προϊόν και η διαδικασία μιας ψυχολογικής και κοινωνικής επεξεργασίας της πραγματικότητας και χαρακτηρίζεται από τρία συστατικά στοιχεία: από τον κεντρικό πυρήνα, από ένα σύνολο πληροφοριών, στάσεων και πεποιθήσεων και από ένα σύστημα κατηγοριοποίησης.

Ο κεντρικός πυρήνας εξαρτάται από τα χαρακτηριστικά του κοινωνικά αναπαριστάμενου αντικειμένου, από τα ατομικά χαρακτηριστικά του υποκειμένου και τη σχέση που διατηρεί με το αντικείμενο και τέλος από τους στόχους και σκοπούς που διαμορφώνουν την κατάσταση, μέσα στην οποία διαδραματίζεται η διαδικασία της κοινωνικής αναπαράστασης. Το σύνολο πληροφοριών, στάσεων και πεποιθήσεων εξαρτά την οργάνωσή του από την κοινωνιοψυχολογική ταυτότητα των υποκειμένων (κοινωνική τάξη, φύλο, μόρφωση κ.λπ.) και από το αξιολογικό σύστημα κάθε κοινωνίας και το σύστημα κατηγοριοποίησης, που η σημαντικότερη λειτουργία του είναι η ανακάλυψη, κατανόηση και οργάνωση του περιβάλλοντος κόσμου (Παπαστάμος, 1995).

Ο Flament (1989) υποστηρίζει πως η διαφωνία-σύγκρουση μεταξύ των κοινωνικών αναπαραστάσεων και κοινωνικών πρακτικών οδηγούν στη μεταμόρφωση της κοινωνικής αναπαράστασης.

Στο επίπεδο των προκαταλήψεων, οι κοινωνικές αναπαραστάσεις αιτιολογούν την ενεργοποίηση των κοινωνικών στερεοτύπων, που με τη σειρά τους εκφράζονται στο επίπεδο της συμπεριφοράς, η οποία αναπαράγει και αυτή τις αντίστοιχες κοινωνικές αναπαραστάσεις (Φραγκουδάκη & Δραγώνα, 1997).

Οι Barnes, Mercer και Shakespeare (1999) αναφέρουν ότι το κοινωνικό μοντέλο εκλαμβάνει την ειδική ανάγκη ως ένα προϊόν της κοινωνικής δομής και σχετίζεται σταθερά με κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά θέματα. Ο αποκλεισμός και ο διαχωρισμός των ανθρώπων με αναπηρία από τη συμμετοχή τους σε κοινωνικές δραστηριότητες δεν είναι αποτέλεσμα της ανικανότητας ή της αναπηρίας αυτής καθαυτής του προσώπου, αλλά απόρροια της λειτουργίας των κοινωνικών περιβαλλοντικών δομών και της επικρατούσας αρνητικής κοινωνικής στάσης (Barnes, 1996:43). Υποστηρίζει ταυτόχρονα ότι η αναπηρία είναι αναπόσπαστο τμήμα της κοινωνίας, όπως αποδεικνύεται από τη συλλογή στατιστικών στοιχείων των δυτικών κρατών, που δείχνουν ότι το 10 με 19% του πληθυσμού έχει κάποια αναπηρία.

Σε έρευνα που έχει διεξαχθεί στην Ελλάδα από τον Ι. Ν. Παρασκευόπουλο (1971), διαπιστώθηκε ότι: α) υπάρχουν αρνητικές στάσεις απέναντι στα άτομα με εμφανή αναπηρία (π.χ. ακρωτηριασμένο άτομο) ή που είναι υπεύθυνα για το ελάττωμά τους (π.χ. αλητόπαιδο – άσωτο), β) υπάρχουν θετικότερες στάσεις απέναντι στα άτομα που τα ελαττώματά τους μπορούν να βελτιωθούν (ασθενικό ή υπερβολικά άσχημο) ή που μπορούν να αυτοεξυπηρετηθούν, γ) οι γυναίκες και οι άνδρες είναι περισσότερο επιεικείς προς τις αποκλίσεις του φύλου τους, δ) άτομα ηλικίας άνω των 50 ετών είναι περισσότερο συντηρητικά και θεωρούν σημαντικό παράγοντα την αυτοεξυπηρέτηση και ε) οι απόφοιτοι του γυμνασίου δείχνουν περισσότερο αρνητισμό και επιθετικότητα σε σύγκριση με τους απόφοιτους του δημοτικού και των ανώτερων και ανώτατων σχολών.

Σε μια έρευνα στάσεων των Μπεζεβέγκη, Καλαντζή-Αζίζι και Ζώνιου-Σιδέρη, που είχε σκοπό να ανιχνεύσει και να «χαρτογραφήσει» σε μια πρώτη φάση τη στάση των γονέων φυσιολογικών παιδιών απέναντι σε παιδιά με αναπηρία (στην έρευνα πήραν μέρος 1.088 γονείς παιδιών δημοτικού ή νηπιαγωγείου) παρατηρήθηκε ότι η πιθανότητα να εμπλακεί το παιδί τους σε κοινή δραστηριότητα με το ΑμεΑ είναι σε γενικές γραμμές θετική. Ωστόσο, όσο μικρότερη γίνεται η «απόσταση», τόσο λιγότερο θετική γίνεται η στάση των γονέων (Μπεζεβέγκης κ.ά., 1994α). Επίσης, οι γονείς κρατούν θετική στάση απέναντι σε ενέργειες που αναφέρονται σε μια ενδεχόμενη σχέση τους με ένα παιδί με αναπηρία (Μπεζεβέγκης κ.ά., 1994β).

Σε έρευνα της Εθνικής Συνομοσπονδίας ΑμεΑ (1997) εξήχθησαν μερικά πολύ σημαντικά συμπεράσματα για τις στάσεις των Ελλήνων απέναντι στα άτομα με αναπηρία: Ένα ποσοστό περίπου 29.5% του ενήλικου πληθυσμού της χώρας δηλώνει ότι στον οικογενειακό του περίγυρο υπάρχει «άτομο με αναπηρία». Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι τα ΑμεΑ κατά συντριπτική πλειοψηφία (90% περίπου) ζουν με την οικογένειά τους ή με κάποιο συγγενικό πρόσωπο.

Επίσης, στην ίδια έρευνα διαπιστώθηκε ότι τέσσερα βασικά συναισθήματα συγκροτούν τη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στα άτομα με αναπηρία: οίκτος (28.9%), συμπάθεια (25.5%), αμηχανία (14.4%), αδιαφορία (12.2%). Πρόκειται για εύρος συναισθημάτων που κινείται στα όρια μιας «επιφυλακτικότητας» και μιας «εξωτερικής σχέσης» με τα άτομα αυτά, ενώ δεν παρατηρείται ούτε μια ακραία «ρατσιστική» διάθεση (περιπαικτική διάθεση 3.6%), αλλά ούτε και διάθεση προσέγγισης (4.6%).

Όπως διαπίστωσαν οι Brockington et al. (1993) σε έρευνά τους σε δείγμα περίπου 2.000 ατόμων στην Αγγλία, όσοι εξέφρασαν λιγότερο φόβο και περισσότερη ανεκτικότητα απέναντι στους ψυχικά πάσχοντες, ανήκαν σε υψηλά μορφωτικά στρώματα. Τα μέλη εθνοτικών μειονοτήτων είχαν αρνητικές στάσεις απέναντι στους ψυχικά πάσχοντες (Wolff et al., 1996).

Έχει διαπιστωθεί ότι οι μαθητές με αναπηρία βιώνουν προκατάληψη και αδιαφορία από τους εκπαιδευτικούς (Blinde & McCallister, 1998. Goodwin & Watkinson, 2000), καθώς επίσης την απομόνωση, την απόρριψη ή ακόμα και το χλευασμό από τους μη ανάπηρους συμμαθητές (Goodwin & Watkinson, 2000). Άλλες έρευνες, αντιθέτως, υποστηρίζουν ότι οι μαθητές χωρίς αναπηρία είναι δεκτικοί και αντιμετωπίζουν τους μαθητές με αναπηρία με θετικό τρόπο (Slininger, Sherrill & Jankowski, 2000).

Διάφορες μελέτες δείχνουν ότι οι γυναίκες έχουν θετικότερη στάση από τους άνδρες προς τα ΑμεΑ (Conine, 1969. Tringo, 1970. Harasymiw et al., 1978).

Πηγές των στάσεων απέναντι στα ΑμεΑ

Πολλές διεθνείς έρευνες επιδιώκουν να απαντήσουν στο ερώτημα «γιατί οι στάσεις απέναντι στα πρόσωπα με φυσικές, συναισθηματικές, διανοητικές, και κοινωνικές αναπηρίες είναι ανοικτά ή καλυμμένα αρνητικές;» (Siller, Chipman, Ferguson & Vann, 1967). Η εξήγηση μπορεί να αποδοθεί σε επιρροές από κοινωνικοπολιτιστικούς παράγοντες, σε οικονομικές και ιστορικές προκαταλήψεις, ακόμα και σε διατομικές και ενδοατομικές διακυμάνσεις. Οι πηγές των στάσεων απέναντι στα πρόσωπα με αναπηρίες έχουν πέντε διαστάσεις: Την κοινωνικοπολιτιστική - ψυχολογική, τη συναισθηματική - γνωστική, τη συνειδητή - ασυνείδητη, τη διάσταση της προηγούμενης εμπειρίας, και τη δημιουργημένη από εσωτερικά ή εξωτερικά αίτια αντίληψη.

Κοινωνικοπολιτιστική – ψυχολογική διάσταση

Οι κοινωνικές-πολιτιστικές αξίες εξελίσσονται ιστορικά και διαφοροποιούνται ανάλογα με τους στόχους και τη ροή του κοινωνικού γίνεσθαι. Διαχρονικά όλες οι κοινωνίες προσέδωσαν εξέχουσα θέση στο «κάλλος» και τη βιολογική ακεραιότητα,

η οποία συνδέθηκε από νωρίς με την υγεία, την ευρωστία, την παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα.

Οι κοινωνικο-πολιτιστικοί κανόνες συνδέονται, επίσης, ανοικτά ή καλυμμένα, με υποβάθμιση της κοινωνικής θέσης του αναπήρου (Davis, 1961). Η υποτίμηση αυτή μπορεί να προκύψει από την κοινωνική παρέκκλιση και το στίγμα, τα οποία συνδέονται με την αναπηρία, τη διαφορετικότητα ή το ξένο (Goffman, 1963). Η κοινωνική θέση του ατόμου με αναπηρία εξισώνεται συχνά με αυτή των μειονοτικών ομάδων (Wright, 1983).

Σε αντίθεση με τους κοινωνικοπολιτιστικούς παράγοντες, οι ψυχοδυναμικές αιτιάσεις αναφέρονται σε βαθύτερους φόβους και ενοχές των «φυσιολογικών» ατόμων (Wolfensberger, 1972). Οι αρνητικές στάσεις απέναντι στα ΑμεΑ μπορεί να αποδοθούν στο μηχανισμό της «ενοχής από την ένωση». Το μη-ανάπηρο πρόσωπο φοβάται να συνδεθεί κοινωνικά με ένα άτομο με αναπηρία, διότι αυτή η ενέργεια μπορεί να εκληφθεί από τους άλλους ως σημάδι κάποιας προσωπικής έλλειψης ή δυσπροσαρμοστικότητας. Με αυτό τον τρόπο τα ΑμεΑ γνωρίζουν τον κοινωνικό εξοστρακισμό και την απόρριψη (Siller, Chipman, Ferguson & Vann, 1967).

Σε άλλες περιπτώσεις, το συναίσθημα της ενοχής μπορεί να καταστεί γενεσιουργό θετικών στάσεων απέναντι στα ΑμεΑ. Το μη-ανάπηρο πρόσωπο είναι «ικανό» να αντιμετωπίσει καταστάσεις, σε αντίθεση με τα άτομα με αναπηρία που βιώνουν συνεχώς τον πόνο και την αδικία. Το τελευταίο χρησιμεύει πολλές φορές και ως προστατευτική λειτουργία της κοινωνίας απέναντι στα άτομα που χρήζουν αρωγής (Siller et al, 1967).

Παράλληλα, η αναπηρία αρκετές φορές γίνεται αντιληπτή ως τιμωρία για τα προσωπικά ή ακόμα και για τα προγονικά αμαρτήματα (Siller, Chipman, Ferguson & Vann, 1967. Wright, 1983).

Τέλος, σε μια περιεκτική αναθεώρηση εμπειρικών μελετών οι Backer, Wnght, Myerson και Gonick κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι δημόσιες στάσεις απέναντι στα ΑμεΑ ήταν κατά βάση θετικές, ενώ τα βαθύτερα, μη-εκφρασμένα συναισθήματα ήταν συχνά απορριπτικά (Yuker, 1998). Παρόμοια ευρήματα εντοπίστηκαν από τους Goffman (1963), Katz (1981) και Wright (1983). Ιδιαίτερα αξιοσημείωτα είναι τα καλά ελεγχόμενα πειράματα που πραγματοποιήθηκαν από τον Kleck και τους συνάδελφους του. Τα συμπεράσματα των πειραμάτων αυτών τεκμηριώνουν τις συγκρούσεις που ενυπάρχουν στις αντιδράσεις των ανθρώπων προς τα άτομα με αναπηρία (Hastorf, Wildfogel & Cassman, 1979).

Συναισθηματική - γνωστική διάσταση

Στις πηγές των στάσεων της κατηγορίας αυτής περιλαμβάνονται αναφορές στην αισθητική αποστροφή στη θέα ορισμένων σωματικών παραμορφώσεων ή διανοητικών και συναισθηματικών καταστάσεων, που έχουν επιπτώσεις στη συμπεριφορά, στην κινητικότητα ή στην ομιλία κάποιου (Siller, 1963).

Πιο συγκεκριμένα, μία από τις συχνότερα αναφερόμενες πηγές δημιουργίας αρνητικών στάσεων είναι η απειλή στην «άθικτη» εικόνα του σώματος κάποιου, καθώς ο συγχρωτισμός με ένα άτομο με αναπηρία μπορεί να εγείρει το φόβο ότι κάτι παρόμοιο θα μπορούσε να συμβεί και σ' αυτόν (Siller, 1969).

Άλλοι εμπλέκουν τον αρχέγονο φόβο περί ευνουχισμού (Fine, 1979) ή το άλυτο παιδικό άγχος του αποχωρισμού από τους γονείς (Siller, 1984) με καταστάσεις που προκαλούνται από την παρουσία ενός ανάπηρου σώματος ή μιας μειωμένης σωματικής λειτουργίας (Siller, 1964).

Επίσης, ενδεχόμενη είναι η αναζωπύρωση του φόβου για το θάνατο κατά την επαφή με ένα άτομο με αναπηρία, του οποίου οι «απώλειες» εξισώνονται συμβολικά με την απώλεια του «εγώ» κάποιου (δηλαδή το θάνατο) (Fish, 1981).

Συνειδητή διάσταση

Οι αιτίες των στάσεων ως προς αυτή τη διάσταση είναι εκείνες για τις οποίες ο παρατηρητής θεωρείται πλήρως ενήμερος και εκείνες για τις οποίες δεν έχει συνείδηση απέναντι στα άτομα με αναπηρία.

Παραδείγματα συνειδητών στάσεων περιλαμβάνουν την απόδοση προσωπικής ή ηθικής ευθύνης για την αιτιολογία της αναπηρίας, το φόβο του κοινωνικού εξοστρακισμού κ.λπ. (Yuker, 1988).

Η διάσταση της παρούσας κατάστασης και της προηγούμενης εμπειρίας

Οι πρώιμες εμπειρίες της ζωής συνδέονται με τις πρακτικές ανατροφής των παιδιών, με τη μεταφορά των γονικών πολιτιστικών, κοινωνικών, ηθικών πεποιθήσεων και στάσεων και με αρνητικές προσωπικές εμπειρίες σχετικές με την ασθένεια ή την αναπηρία.

Η περίοδος της παιδικής ηλικίας είναι, επομένως, γεμάτη με ανησυχία, πεποιθήσεις και ψευδο-πεποιθήσεις σχετικές με την αιτιολογία ποικίλων ασθενειών και ανικανοτήτων. Η πρόιμη αυτή εμπειρία και η γονική έμφαση για τη σημασία της

υγείας και της κανονικότητας μπορεί να προκαλέσει αρνητικές στάσεις απέναντι στα άτομα με αναπηρία (Katz, 1981).

Η διάσταση των εσωτερικά και εξωτερικά δημιουργημένων αιτιών

Έχει διαπιστωθεί ότι η συχνότητα προηγούμενης επαφής με το άτομο με αναπηρία έχει επιπτώσεις στη δημιουργία θετικών στάσεων. Έτσι, όσο περισσότερο κάποιος αλληλεπιδρά με τα μέλη μιας ομάδας με αναπηρίες, σε ισότιμη βάση και με θετικό τρόπο, τόσο θετικότερες τείνουν να γίνουν οι στάσεις του απέναντι σε αυτά τα άτομα (Schneider & Anderson, 1980).

Τα συχνότερα αναφερόμενα χαρακτηριστικά, που συνδέονται με αρνητικές στάσεις απέναντι στην αναπηρία, περιλαμβάνουν τον εθνοκεντρισμό, τον απολυταρχισμό, το δογματισμό, την ακαμψία, το ναρκισσισμό, την επιθετικότητα, την έλλειψη ενδοσκόπησης, τη χαμηλή αυτοεκτίμηση ή τη φτωχή αυτο-εικόνα, την αδυναμία του εγώ, τη διαπροσωπική αλλοτρίωση και το εξωτερικό κέντρο ελέγχου (Cloerkes, 1981).

Πολλές συμπεριφορές των ΑμεΑ, όπως η υπερβολική εξάρτηση, η ανασφάλεια και η επιδίωξη δευτερευόντων κερδών και οικονομικών αντικινήτρων (επιδόματα), μπορεί να επιτείνουν τις αρνητικές στάσεις γι' αυτά.

Πολλές από τις παραπάνω συμπεριφορές μπορούν να χαρακτηριστούν ως αποτελέσματα της «αυτο-εκπληρούμενης προφητείας» και ενισχύουν τις χαμηλές προσδοκίες του ατόμου με αναπηρία (Pederson & Carlson, 1981).

Τέλος, ο τύπος της αναπηρίας καθορίζει τις στάσεις απέναντί του. Τα άτομα με κοινωνικές, διανοητικές και ψυχιατρικές αναπηρίες αντιμετωπίζονται συχνά περισσότερο αρνητικά από τα άτομα με φυσικές ή αισθητηριακές αναπηρίες (Furnham & Pendred, 1983).

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΤΩΝ ΑμΕΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΙΝΘΙΑ

Δείγμα της έρευνας

Το δείγμα της παρούσας έρευνας αποτέλεσαν 32 επιχειρηματίες από την Κόρινθο. Από αυτούς 19 άτομα (59,4%) ήταν άνδρες και 13 (40,6%) γυναίκες. Η ηλικία των ερωτώμενων του δείγματος κυμαινόταν από 28 έως 49 ετών. Σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο των ατόμων, 3 άτομα (9,4%) ήταν απόφοιτοι Γυμνασίου, 11 (34,4%) ήταν απόφοιτοι Λυκείου, 7 (21,9%) πτυχιούχοι Ανώτερης σχολής, 9 (28,1%) πτυχιούχοι Ανώτατης σχολής και 2 άτομα (6,3%) ήταν πτυχιούχοι Ιδιωτικής Σχολής. Από αυτούς 75% ήταν έγγαμοι/ες, 6,3% διαζευγμένοι/ες, 12,5% άγαμοι/ες και 3,1% αρραβωνιασμένοι και σε χηρεία αντίστοιχα. Τα άτομα του δείγματος που είχαν παιδιά ήταν 23 (71,8%) έναντι 8 (25%) που δεν είχαν παιδιά.

Ατομική επιχείρηση είχαν 24 άτομα και σε ποσοστό 75%, 5 άτομα (15,6%) είχαν ομόρρυθμη εταιρεία και 3 άτομα (9,4%) ανώνυμη εταιρεία. Από τις παραπάνω επιχειρήσεις οι 19 (59,4%) ήταν οικογενειακές. Ποσοστό 53,1% των επιχειρήσεων απασχολούσαν από 1 έως 10 υπαλλήλους, 12,5% παραπάνω από 10, ενώ στο 25% του δείγματος δεν απασχολούνταν υπάλληλοι.

Ποσοστό 12,5% των ατόμων δήλωσε ότι είχε στην οικογένειά του άτομα με κάποια μορφή αναπηρίας. Ταυτόχρονα 81,3% γνωρίζει σε γενικές γραμμές ποιες κατηγορίες αναπηρίας υπάρχουν. Ωστόσο όλα τα άτομα του δείγματος είχαν συναντήσει κάποια άτομα με αναπηρία. Οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι νιώθουν συμπόνια για τα ΑμΕΑ σε ποσοστό 40,6%, εκτίμηση και συμπάθεια προς αυτά (21,9%), ενώ 12,5% νιώθει αμηχανία. Μόλις 3,1% δηλώνει ότι δεν αισθάνεται κάτι ιδιαίτερο.

Το δείγμα περιγράφεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 1.1

Πίνακας 1.1

<i>Ανεξάρτητη μεταβλητή</i>	<i>Επίπεδα μεταβλητών</i>	<i>Ποσοστά</i>
Φύλο	Άρρεν	59,4
	Θήλυ	40,6
Μορφωτικό επίπεδο	Γυμνάσιο	9,4
	Λύκειο	34,4
	Ανώτερη σχολή	21,9
	Ανώτατη σχολή	28,1
	Ιδιωτική σχολή	6,3
Οικογενειακή κατάσταση	Αρραβωνιασμένος	3,1
	Έγγαμος	75,0
	Άγαμος	12,5
	Διαζευγμένος	6,3
	Σε χηρεία	3,1
Παιδιά	Κανένα	25,0
	Ένα	15,6
	Δύο	43,8
	Τρία και άνω	12,5
Είδος επιχείρησης	Ανώνυμη εταιρία	9,4
	Ατομική επιχείρηση	75,0
	Ομόρρυθμη εταιρία	15,6
Οικογενειακή επιχείρηση	Ναι	59,4
	Όχι	40,6
Αριθμός υπαλλήλων	0	25,0
	Από 1 έως 10	53,1

	Παραπάνω από 10	12,5
Άτομα με αναπηρίες στην οικογένεια	Ναι	12,5
	Όχι	87,5
Γνωρίζετε τις μορφές αναπηρίες	Ναι	81,3
	Όχι	18,8
Συναισθήματα	Συμπόνια	40,6
	Αμηχανία	12,5
	Εκτίμηση - Συμπάθεια	21,9
	Κανένα συναίσθημα	3,1

Μέσα συλλογής δεδομένων

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε Παπάνης, Βίκη (2007) έχει ως σκοπό να διερευνήσει τις στάσεις των επιχειρηματιών απέναντι στα ΑμΕΑ. Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στο ερωτηματολόγιο δόθηκαν μέσω κλίμακας Likert, όπου 1=Διαφωνώ απόλυτα, 2=Διαφωνώ, 3= Διαφωνώ εν μέρει, 4= Συμφωνώ εν μέρει, 5=Συμφωνώ και 6=Συμφωνώ απόλυτα. Επίσης, χρησιμοποιήθηκε κλίμακα 1=Ναι, 2= Μάλλον ναι, 3= Μάλλον όχι και 4=Όχι. Στις υπόλοιπες ερωτήσεις οι απαντήσεις δόθηκαν μέσω πολλαπλής επιλογής.

Η ανάλυση έγινε με το στατιστικό πακέτο SPSS 15. Το μοντέλο που χρησιμοποιήθηκε είναι η ανάλυση συχνοτήτων.

Ανάλυση των δεδομένων

Από τα αποτελέσματα της ανάλυσης διαφαίνεται ότι ένα μεγάλο ποσοστό (96,9%) των ατόμων θεωρεί ότι η νοητική καθυστέρηση, τα σπαστικά, τα αυτιστικά, τα άτομα με κινητικά προβλήματα, τα τυφλά και κωφά άτομα, καθώς και τα άτομα με μογγολοειδή ιδιοτεία αποτελούν περιπτώσεις ατόμων με αναπηρία. Γενικότερα τα άτομα με επιληψία, σχιζοφρένεια και με σύνδρομο Άσπεργκερ, χαρακτηρίζονται σε μικρό βαθμό άτομα με αναπηρίες, (σύνδρομο Άσπεργκερ σε ποσοστό 25% και άτομα με επιληψία - πάσχουν από σχιζοφρένεια σε ποσοστό 31,3%). Τα άτομα που πάσχουν από καρκίνο, AIDS, μεσογειακή αναιμία, υπερκινητικότητα, νευρώσεις, κατάθλιψη,

βαρηκοΐα, έχουν χαμηλή επίδοση και είναι άσχημα εμφανισιακά δεν εντάσσονται, σύμφωνα με τους ερωτώμενους, στις κατηγορίες ΑμΕΑ. Για παράδειγμα τα βαρήκοα άτομα δε θεωρούνται άτομα με αναπηρία σε ένα ποσοστό 31,3% και το ίδιο ισχύει για τα άτομα με AIDS σε ποσοστό 59,4%. Η καταγραφείσα σύγχυση υποδηλώνει την έλλειψη συστηματικών γνώσεων για τα ΑμΕΑ στους επιχειρηματίες της Κορίνθου και επιτάσσει την κινητοποίηση των φορέων για την άμεση ενημέρωσή τους.

(πίνακας 1.2).

Πίνακας 1.2 (α + β + γ): περίπου εδώ

Τα ΑμΕΑ σύμφωνα με τους επαγγελματίες της Κορίνθου διαθέτουν πολλές προ-επαγγελματικές δεξιότητες. Για παράδειγμα «υπολογίζουν τους άλλους και χαίρονται να βοηθούν» σε ποσοστό 84,4%, «έχουν δικά τους ενδιαφέροντα» σε ποσοστό 37,5% άρα συνεισφέρουν δημιουργικά, είναι «συνεργάσιμα άτομα» (87,5%) και αρκετά «φιλικά» (43,80%). Παράλληλα δε θεωρούνται αντιπαραγωγικά (43,8%), μπορούν να εξελιχθούν επαγγελματικά (56,3%) σε οποιοδήποτε τομέα εργασίας και όχι μόνο σε χειρωνακτικές εργασίες (46,9%). Εξαιτίας των παραπάνω ένα μεγάλο ποσοστό (90,6%) δε θεωρεί ότι πρέπει να αμείβονται λιγότερο στον εργασιακό τους χώρο.

Ένα ποσοστό 56,3% θεωρεί ότι τα ΑμΕΑ εκνευρίζονται εύκολα, αλλά παράλληλα χαρακτηρίζονται ήρεμα και καθόλου εχθρικά σε ποσοστό 84,4%. Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι αλλάζουν εύκολα διάθεση (43,8%), από το αν απομονώνονται (37%) ή όχι (25%) από τον υπόλοιπο κόσμο και από το αν αφαιρούνται εύκολα (28,1%), γενικά δεν προκαλούν αηδία στον περισσότερο πληθυσμό (78,1%). Ποσοστό 68,8% πιστεύει ότι χρειάζεται να παίρνουν φάρμακα αλλά κατά τα άλλα έχουν τις ίδιες ανάγκες με όλους τους υπόλοιπους ανθρώπους (84,4%). Για το λόγο αυτό το 65,7% θεωρεί ότι δεν πρέπει να περιθάλπονται σε ιδρύματα. Ένα ποσοστό 37,5 % πιστεύει ότι μάλλον μπορούν να το κάνουν, να διαβιώνουν αυτόνομα, ενώ το 47% θεωρεί ότι μάλλον δεν μπορούν να φροντίσουν τον εαυτό τους μόνα τους.

(πίνακας 1.3).

Πίνακας 1.3: περίπου εδώ

Συμπερασματικά η γενική εικόνα για τα άτομα με αναπηρία και τις ικανότητές τους είναι ιδιαίτερα θετική, με ελάχιστες επιφυλάξεις ως προς το αν είναι ικανά να φροντίσουν μόνο τους τον εαυτό τους. Παρουσιάζονται εξίσου ικανά και παραγωγικά σε επαγγελματικό επίπεδο με όλους τους υπόλοιπους ανθρώπους.

Αναφορικά με την επίδραση που έχει η σύναψη μίας φιλίας με έναν μαθητή με αναπηρία στη σχολική επίδοση ενός μαθητή με μη αναπηρία, 22 άτομα δήλωσαν ότι δεν υπάρχει καμία επίδραση (68,8%), 9 άτομα (28,1%) είχαν θετική άποψη και μόλις 1 άτομο (3,1%) είχε αρνητική άποψη.

(πίνακας 1.4).

Πίνακας 1.4: περίπου εδώ και Γράφημα 1

Ένα υψηλό ποσοστό των συμμετεχόντων (78,1%) δε θεωρεί ότι τα άτομα με αναπηρίες αποτελούν κοινωνικό πρόβλημα. Παρόλα αυτά συμφωνούν (84,4%) ότι οι επιδοματικές πολιτικές του κράτους δεν είναι επαρκείς για την επαγγελματική αποκατάσταση των ατόμων με αναπηρία και κατά ένα μεγάλο ποσοστό (90,62%) ότι θα πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στην επαγγελματική τους αποκατάσταση. Συγκεκριμένα θα πρέπει να θεσπιστούν περισσότερα κίνητρα για τους επιχειρηματίες, ώστε να προσλαμβάνουν αυτά τα άτομα. Όμως περισσότεροι από τους μισούς δηλώνουν (56,25%) ότι το κράτος φορολογεί υπερβολικά τους επιχειρηματίες, ώστε να επενδύσουν στα άτομα με αναπηρίες.

(πίνακας 1.5).

Πίνακας 1.5: περίπου εδώ

Κατά τους επιχειρηματίες η κοινωνία οφείλει να λάβει μέτρα για την κάλυψη των αναγκών των ατόμων με αναπηρία. Από τα 32 άτομα του δείγματος, τα 27 (84,38%) συμφώνησαν απόλυτα ή εν μέρει ότι η περιθωριοποίηση που υφίστανται τα άτομα προκαλείται από τη στάση των πολιτών απέναντί τους. Παρόλα αυτά είναι χαρακτηριστικό ότι 50% θεωρεί ότι οι κάτοικοι της Κορίνθου είναι φιλικοί προς τα άτομα αυτά, ενώ σε ποσοστό 62,5% οι επιχειρηματίες κρίνουν ότι η Κόρινθος είναι μία πόλη κατάλληλα διαμορφωμένη για τα άτομα με αναπηρίες. Ωστόσο 43,8% των ερωτηθέντων δηλώνει ότι η πολιτεία έχει κάπως ευαισθητοποιηθεί θεσμοθετώντας μερικά μέτρα που βελτίωσαν ως ένα βαθμό την ποιότητα της ζωής των ατόμων με αναπηρία.

(πίνακας 1.6).

Πίνακας 1.6: περίπου εδώ

Επιπλέον, σημαντικό σημείο αποτελεί η εκπαίδευση και η επιμόρφωση τόσο των ατόμων με αναπηρία για την ένταξή τους στην κοινωνία όσο και των επιχειρηματιών για την κατάλληλη μεταχείριση αυτών. Συγκεκριμένα, 26 άτομα (84,38%) υποστηρίζουν ότι ο επαγγελματικός προσανατολισμός των ατόμων με αναπηρία είναι απαραίτητος, διότι έτσι θα μπορέσουν να αποκτήσουν αυτονομία και να ενισχύσουν τις επιχειρήσεις. Χαρακτηριστικά, 81,25% υποστηρίζει ότι η πρόσληψη ατόμων με αναπηρία δεν επιδρά αρνητικά στις οικονομικές επιδόσεις μίας επιχείρησης. Ωστόσο, 16 άτομα (50%) θεωρούν, ότι τα ΑμΕΑ, είναι αποτελεσματικά μόνο όταν εργάζονται σε προστατευμένα πλαίσια, ενώ το υπόλοιπο 50% διαφωνεί με αυτό. Δηλαδή, υπάρχει μία ανασφάλεια ως προς την ικανότητά τους να λειτουργήσουν εκτός ειδικών χώρων. Ταυτόχρονα το 56,25% θεωρεί ότι η εκπαίδευσή τους θα πρέπει να γίνεται σε ειδικά σχολεία αλλά όχι απαραίτητα ξεχωριστά από τα κανονικά σχολεία. Σε αυτό το σημείο παρατηρείται μία τάση γεφύρωσης των «διαφορετικών» με τους «φυσιολογικούς».

(πίνακας 1.7).

Πίνακας 1.7: περίπου εδώ

Κατά την άποψη των επιχειρηματιών οι υπάλληλοι και οι πελάτες γενικά δεν αντιδρούν στα άτομα με αναπηρίες. Όσον αφορά τους πρώτους το 75% υποστηρίζει ότι θα βοηθούσαν στην προσαρμογή τους στην επιχείρηση. Όσον αφορά τους πελάτες, ποσοστό (68,75%) θεωρεί ότι δεν θα ενοχλούνταν εάν έρχονταν σε επαφή με έναν υπάλληλο με αναπηρία, σύμφωνα πάντα με την άποψη των ερωτηθέντων επιχειρηματιών. Επίσης 75% από αυτούς θεωρούν ότι οι αλλαγές που πρέπει να γίνουν στην επιχείρησή τους, ώστε να προσληφθούν άτομα με αναπηρίες, είναι πολλές, αλλά αξίζει τον κόπο να γίνουν.

(πίνακας 1.8).

Πίνακας 1.8: περίπου εδώ

Ειδικότερα, 65,63% τίθεται υπέρ της πρόσληψης υπαλλήλων με αναπηρία και ποσοστό 78,13% είναι υπέρ της συνεργασίας με επαγγελματίες ψυχικής υγείας, ώστε να ενισχύσουν την απασχόλησή τους. Μια πολύ μεγάλη μερίδα επιχειρηματιών (71,88%) θα διαμόρφωνε το χώρο της επιχείρησής του για να είναι προσβάσιμος προς αυτά τα άτομα και ποσοστό 93,75% θα εκπαίδευε τους υπαλλήλους του, ώστε να συνεργάζονται με έναν συνάδελφό τους με αναπηρία. Συγχρόνως θα τους επέπλητταν (84,38%) εάν αρνούσαν να τους δεχτούν ως συνάδελφους τους. Οι ίδιοι οι επιχειρηματίες (62,5%) θα συμμετείχαν σε σεμινάρια επιμόρφωσης και 96,9% θα επισκέπτονταν ένα ειδικό σχολείο, για να γνωρίσουν τέτοια παιδιά. Βέβαια, 50% του δείγματος δηλώνει ότι δε θα έβαζε άτομα με αναπηρία σε διευθυντική θέση αλλά δεν θα είχε πρόβλημα να μοιραστεί μαζί τους απόψεις και αντικείμενα, ακόμα και να χρησιμοποιήσει την ίδια τουαλέτα (90,63%).

(πίνακας 1.9).

Πίνακας 1.9: περίπου εδώ

Πέρα όμως από την καλή διάθεση, είναι εξίσου σημαντικό να γνωρίζουν οι επιχειρηματίες την νομοθεσία που έχει θεσπίσει το κράτος για τις επιχειρήσεις που προσλαμβάνουν άτομα με αναπηρία. Εντούτοις, 23 άτομα (71,9%) δήλωσαν ότι δε

γνωρίζουν γι' αυτήν ή δεν έχουν ακούσει κάτι σχετικό και μόλις 12,5% δήλωσε ότι τη γνωρίζει καλά. Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι παρότι υπάρχει έντονη διάθεση για ένταξη των ατόμων με αναπηρία στο χώρο των επιχειρήσεων, η ενημέρωση και η πληροφόρηση είναι σχετικά ελλιπής. Η τηλεόραση και οι αρμόδιοι φορείς είναι αναγκαίο να ενημερώνουν περισσότερο. Για την ακρίβεια 84,38% πιστεύουν ότι θα έπρεπε το ευρύ κοινό να ενημερώνεται πιο εμπειριστατωμένα από τους αρμόδιους φορείς για τα άτομα με αναπηρίες και το 68,8% εκφράζει την επιθυμία να παρακολουθήσει ένα πρόγραμμα στην τηλεόραση σχετικά με παιδιά που έχουν αναπηρία. 71,87% των επιχειρηματιών ενδιαφέρονται να παρακολουθήσουν σχετικές ομιλίες.

(πίνακας 1.10).

Πίνακας 1.10: περίπου εδώ και Γράφημα 2 +3

Ποσοστό 90,6% (29 άτομα) είναι διατεθειμένο να συναναστραφεί με οικογένεια που έχει άτομο με αναπηρία, θα συνομιλούσε με τη μητέρα ενός τέτοιου παιδιού (93,8%), θα μοιραζόταν τη θέση του στο λεωφορείο (96,9%), θα αγόραζε κάρτες ή ημερολόγια προκειμένου να ενισχύσει ένα σχολείο με παιδιά με αναπηρία (96,9%). Επίσης, 27 άτομα (84,4%) θα φιλοξενούσαν στο σπίτι τους άτομα με αναπηρία, ενώ το 46,9% πιστεύει ότι αυτό δε θα προκαλούσε σχόλια της γειτονιάς. Παρατηρείται ακόμα και μία έντονη διάθεση να ενισχύσουν οικονομικά μία φτωχή οικογένεια (71,9%). Διαφαίνεται λοιπόν, μία θετική στάση για τα άτομα με αναπηρία ανεξαρτήτως αν βρίσκονται σε επαγγελματικό χώρο, σε δημόσιο ή σε ιδιωτικό χώρο.

(πίνακας 1.11).

Πίνακας 1.11: περίπου εδώ

Παρότι θα ήταν αναμενόμενο η ύπαρξη ενός μέλους με αναπηρία να φόρτιζε αρνητικά το οικογενειακό περιβάλλον, η επίδραση σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, δεν καταγράφεται ιδιαίτερα αρνητική. Ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό των επιχειρηματιών (71,88%) θεωρεί ότι τα αδέρφια τέτοιων ατόμων δεν είναι δυστυχημένα επειδή επωμίζονται το βάρος των αδελφών τους, ούτε πιστεύει ότι

αποτελούν τιμωρία για τους γονείς (84,38%) ή ότι είναι βάρος δυσβάσταχτο για τους γονείς (71,88%). 81,25% θεωρεί ότι η φροντίδα ενός παιδιού με αναπηρία δίνει βαθύτερο νόημα στη ζωή και για το λόγο αυτό ένα ποσοστό 96,9% εναντιώνεται στην αντίληψη ότι πρέπει να κλείνονται σε ειδικά ιδρύματα.

(πίνακας 1.12).

Πίνακας 1.12: περίπου εδώ

Από την άλλη παρουσιάζονται και κάποιες αρνητικές αντιλήψεις ως προς το αν θα πρέπει να γεννιούνται άτομα με αναπηρίες, εφόσον το 62,5% διατηρεί αρνητική στάση. Συγκεκριμένα, όταν ρωτήθηκαν αν θα έφερναν στο κόσμο ένα παιδί που γνωρίζουν από τον προγεννητικό έλεγχο ότι θα είναι άτομο με αναπηρία, 78,12% απάντησε όχι. Βέβαια ποσοστό 53,12% εμφανίζει κάποια δυσπιστία στην ικανότητα του προγεννητικού ελέγχου να εντοπίσει όλες τις περιπτώσεις γέννησης ενός παιδιού με αναπηρία. Το 53,12% τίθεται υπέρ της προσπάθειας των γονέων να τεκνοποιήσουν ξανά, ώστε να αποκτήσουν ένα «φυσιολογικό» παιδί, ενώ 20,5% εναντιώνεται στην άποψη αυτή.

(πίνακας 1.13).

Πίνακας 1.13: περίπου εδώ

Γενικότερα οι στάσεις των επιχειρηματιών κατηγοριοποιούνται σε συμπόνια (40,6%), συμπαράσταση (87,5%) αλλά και θαυμασμό για το κουράγιο των γονέων (87,5%). Αξίζει να σημειωθεί ότι ένα αρκετά υψηλό ποσοστό 75% αδιαφορεί για το πώς νιώθουν οι γονείς. Όσον αφορά τη σεξουαλική ζωή των ατόμων αυτών, το 84,38% πιστεύει πως είναι δυνατόν να είναι ολοκληρωμένες και συγχρόνως δε θεωρούν ότι η αντισύλληψη θα πρέπει να επιβάλλεται διά νόμου (68,75%). Το ίδιο υποστηρίζεται και για τη στειρώση, όπου το 81,25% δεν το θεωρεί απαραίτητο να επιβάλλεται διά νόμου, καθώς θα μπορούσαν να προχωρήσουν και σε γάμο (90,65%).

(Πίνακας 1.14.).

Πίνακας 1.14. και Γράφημα 4: περίπου εδώ

Από το συγκεκριμένο δείγμα φαίνεται ότι τα άτομα με αναπηρία μπορούν να δημιουργήσουν όχι μόνο οικογένεια αλλά και να παράγουν στον επαγγελματικό τομέα. Το 90,63% των επιχειρηματιών υποστηρίζει ότι τα άτομα αυτά είναι σε θέση να δημιουργήσουν δική τους επιχείρηση, και κυρίως ηλεκτρονική επιχείρηση (93,75%). Επιπλέον, κατά 90,63% πιστεύουν ότι πρέπει να παρέχονται ίσες ευκαιρίες για περαιτέρω προαγωγή. Η διασφάλιση μίας αξιοπρεπούς απασχόλησης μπορεί να καταστεί εφικτή με τη βοήθεια συλλόγων, άποψη που υποστηρίζεται από ένα ποσοστό 93,75%.

(πίνακας 1.15).

Πίνακας 1.15: περίπου εδώ

Τέλος, από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων διατυπώνεται η ανάγκη για ελαστικότερες ώρες εργασίας των προσώπων που αναλαμβάνουν την φροντίδα των ατόμων με αναπηρία (93,75%), για δημιουργία σχολών επαγγελματικής κατάρτισης (100%), αλλά και για πριμοδότηση μορίων όταν παίρνουν μέρος στους διαγωνισμούς πρόσληψης προσωπικού για το δημόσιο (90,63%). Γενικότερα, πιστεύουν ότι πρέπει να τους δίνονται δυνατότητες και ευκαιρίες, όπως για παράδειγμα να συνεχίσουν να εισάγονται στα ΑΕΙ/ΤΕΙ χωρίς να δίνουν εξετάσεις (68,75%) και να εκπληρώνουν τη στρατιωτική τους θητεία σε βοηθητικές θέσεις (78,13%). Άλλωστε, τα άτομα με αναπηρία έχουν τη ανάγκη όλων μας (84,38%) γιατί μπορούν να ζήσουν μια «φυσιολογική» ζωή (65,62%).

(πίνακας 1.16).

Πίνακας 1.16: περίπου εδώ

Παράρτημα

Πίνακας 1.2.α.

➤ Περιπτώσεις που αναφέρονται σε μορφές αναπηρίας σύμφωνα με το δείγμα

	Ναι	Μάλλον ναι	Μάλλον όχι	Όχι	Δεν απάντησαν
Νοητική καθυστέρηση	81,3	15,6			3,1
Σπαστικά άτομα	78,1	9,4	3,1		9,4
Αυτιστικά	81,3	6,3	3,1	3,1	6,3
Κινητικά προβλήματα	96,9			3,1	
Τυφλά άτομα	93,8			3,1	3,1
Κωφά άτομα	87,5	3,1		6,3	3,1
Μογγολοειδή ιδιοτεία	71,9	12,5			15,6

Πίνακας 1.2.β.

➤ Περιπτώσεις που δεν αναφέρονται σε μορφές αναπηρίας

Μεταβλητές	Ναι	Μάλλον ναι	Μάλλον όχι	Όχι	Δεν απάντησαν
Καρκίνος	12,5	6,3	9,4	46,9	25
AIDS	6,3	3,1	12,5	59,4	18,8
Μεσογειακή αναιμία	15,6	12,5	9,4	46,9	15,6
Υπερκινητικότητα	6,3	6,3	12,5	46,9	21,9
Νευρώσεις	12,5	12,5	12,5	40,6	21,9
Κατάθλιψη	9,4	21,9	6,3	40,6	21,9
Βαρηκοΐα	25	15,6	12,5	31,3	15,6
Χαμηλή επίδοση		9,4	12,5	53,1	25
Άσχημη εμφάνιση	3,1	6,3	6,3	59,4	25

Πίνακας 1.2.γ.

➤ Περιπτώσεις που αναφέρονται σε μικρού βαθμού μορφές αναπηρίας

Μεταβλητές	Ναι	Μάλλον ναι	Μάλλον όχι	Όχι	Δεν απάντησαν
Επιληψία	31,3	18,8	12,5	21,9	15,6
Σχιζοφρένεια	28,1	15,6	9,4	31,3	15,6
Σύνδρομο Άσπεργκερ	25,0	15,6	12,5	3,1	43,8

Πίνακας 1.3.

➤ Γενικότερη αντίληψη για τα άτομα με αναπηρία ως προς τα χαρακτηριστικά τους

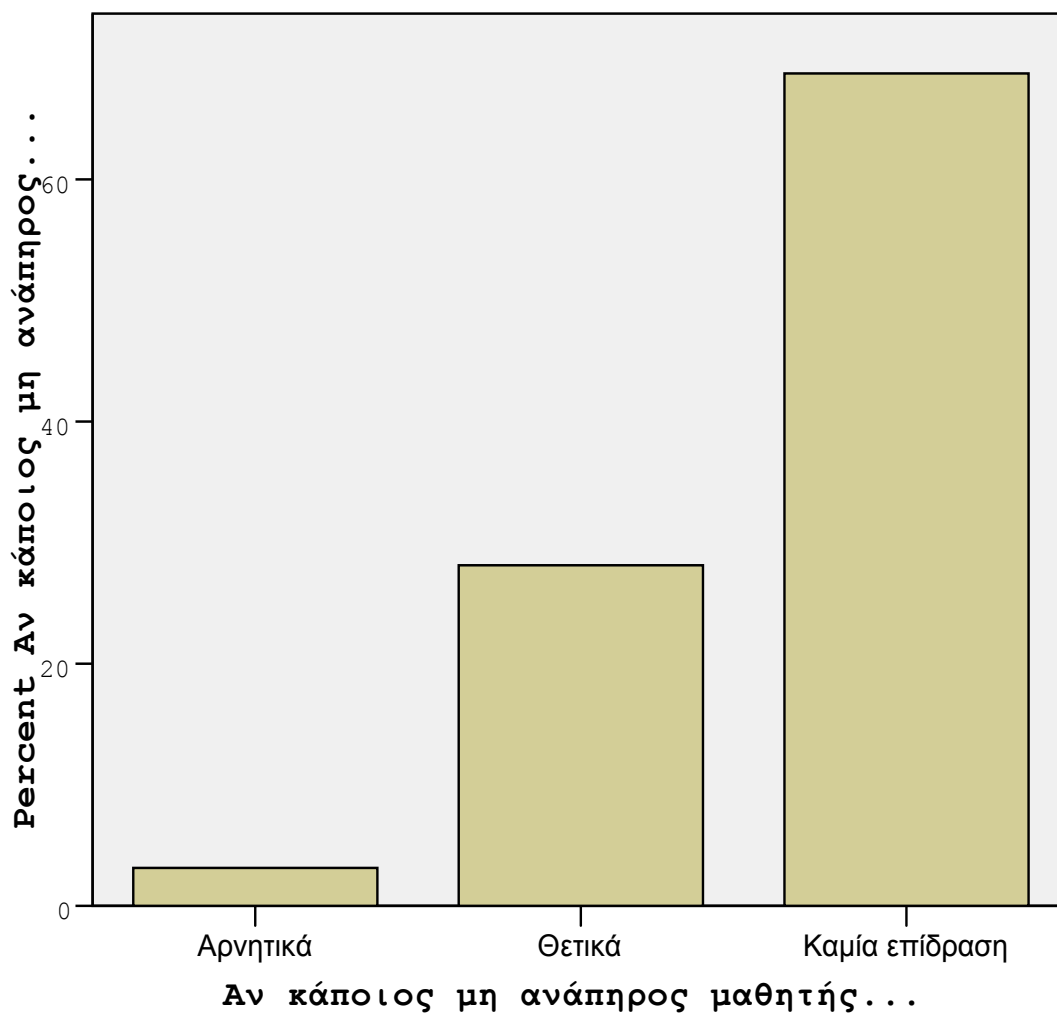
	Ναι	Μάλλον ναι	Μάλλον όχι	Όχι	Δεν απάντησαν
Υπολογίζουν τους άλλους	43,8	40,6	6,3	3,1	6,3
Χαίρονται να βοηθούν	43,8	40,6	6,3	3,1	6,3
Έχουν δικά τους ενδιαφέροντα	37,5	31,3	12,5	9,4	9,4
Είναι συνεργάσιμα Φιλικά άτομα	37,5	50,0	3,1	3,1	6,3
Εκνευρίζονται εύκολα	31,3	25,0	28,1	9,4	6,3
Έχουν τις ίδιες ανάγκες με όλους	68,8	15,6	6,3	6,3	3,1
Αντιπαραγωγικά	3,1	18,8	28,1	43,8	6,3
Εξέλιξη επαγγελματική	56,3	31,3	9,4	3,1	
Πρέπει να αμείβονται λιγότερο		3,1	25,0	65,6	6,3
Ήρεμα	18,8	43,8	18,8	9,4	9,4
Εχθρικά	3,1	6,3	43,8	40,6	6,3
Κάνουν πράγματα χωρίς να τα έχουν σκεφτεί πρώτα	21,9	12,5	25,0	34,4	6,3
Αλλάζουν εύκολα διάθεση	43,8	31,3	15,6	6,3	3,1
Αφαιρούνται εύκολα	28,1	25,0	18,8	12,5	15,6
Προκαλούν αηδία		9,4	9,4	78,1	3,1
Πρέπει να παίρνουν φάρμακα	37,5	31,3	12,5	6,3	12,5
Περίθαλψη σε ιδρύματα	6,3	21,9	21,9	43,8	6,3
Φροντίζουν τον εαυτό τους	6,3	37,5	31,3	15,6	9,4
Απομονώνονται εύκολα	25,0	37,5	9,4	25,0	3,1

Πίνακας 1.4.

➤ Αν κάποιος μη ανάπηρος μαθητής συνάψει φιλίες με ένα μαθητή με αναπηρία, πιστεύετε ότι αυτό θα επηρεάσει τη σχολική του επίδοση

	Ποσοστό
Θετικά	28,1
Αρνητικά	3,1
Καμία επίδραση	68,8
Σύνολο	100,0

Γράφημα 1

Πίνακας 1.5.**➤ Ρόλος τους κράτους για την αποκατάσταση των ατόμων με αναπηρία**

Μεταβλητές	Διαφωνώ	Συμφωνώ	Δεν απάντησαν
Αποτελούν κοινωνικό πρόβλημα και μόνο το κράτος είναι υπεύθυνο για την αποκατάστασή τους	78,13	18,75	3,1
Οι επιδοματικές πολιτικές του κράτους δεν είναι επαρκείς για την επαγγελματική τους αποκατάσταση	84,38	12,5	3,1
Το κράτος πρέπει να δώσει περισσότερα κίνητρα στους επιχειρηματίες	6,25	90,63	3,1
Το κράτος φορολογεί υπερβολικά, ώστε να μπου σε περαιτέρω έξοδα για τα άτομα με αναπηρίες	62,5	56,25	6,3

Πίνακας 1.6.

Μεταβλητές	Διαφωνώ	Συμφωνώ	Δεν απάντησαν
Η περιθωριοποίηση που υφίστανται τα άτομα προκαλείται από τη στάση των πολιτών	12,5	84,38	3,1
Οι κάτοικοι της Κορίνθου είναι φιλικόι προς τα άτομα με αναπηρίες	43,75	50	6,3
Η Κόρινθος είναι κατάλληλα διαμορφωμένη για τα άτομα με αναπηρίες	59,38	31,25	6,3
Ο δήμος έχει προβεί σε μέτρα που βελτιώνουν την ποιότητα ζωής των ατόμων με αναπηρία	43,8	31,3	25

Πίνακας 1.7.

Μεταβλητές	Διαφωνώ	Συμφωνώ	Δεν απάντησαν
Ο επαγγελματικός προσανατολισμός των ατόμων με αναπηρία είναι μάταιος κόπος	81,25	12,5	3,1
Η πρόσληψη ενός ατόμου με αναπηρία επηρεάζει αρνητικά τις οικονομικές επιδόσεις της επιχείρησης	81,25	15,63	3,1
Τα άτομα με αναπηρία είναι αποτελεσματικά μόνο όταν εργάζονται σε προστατευμένα πλαίσια	50	46,9	3,1
Η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία πρέπει να γίνεται σε ειδικά σχολεία, που δεν γειτνιάζουν με τα κανονικά σχολεία	56,25	37,5	6,3

Πίνακας 1.8.**➤ Στάσεις υπαλλήλων και πελατών προς τα άτομα με αναπηρία**

Μεταβλητές	Διαφωνώ	Συμφωνώ	Δεν απάντησαν
Οι υπάλληλοι της επιχείρησης στην πλειοψηφία τους θα βοηθούσαν, ώστε να προσαρμοστεί στο κλίμα ένας υπάλληλος με αναπηρία	9,38	75	15,6
Οι πελάτες της επιχείρησης θα ενοχλούνταν αν έρχονταν σε επαφή με έναν υπάλληλο με αναπηρία	68,75	25	6,31
Ένας επιχειρηματίας έχει ήδη δικά του προβλήματα και ο χρόνος που μπορεί να διαθέσει για τα άτομα με αναπηρία είναι ελάχιστος	59,38	37,5	3,1
Οι αλλαγές που πρέπει να γίνουν σε μία επιχείρηση, ώστε να προσλάβουν άτομα με αναπηρίες είναι τόσο πολλές που δεν αξίζει τον κόπο να ασχοληθεί κανείς με αυτό	75	18,75	3,1

Πίνακας 1.9.**➤ Στάση επιχειρηματιών προς τα ΑμΕΑ**

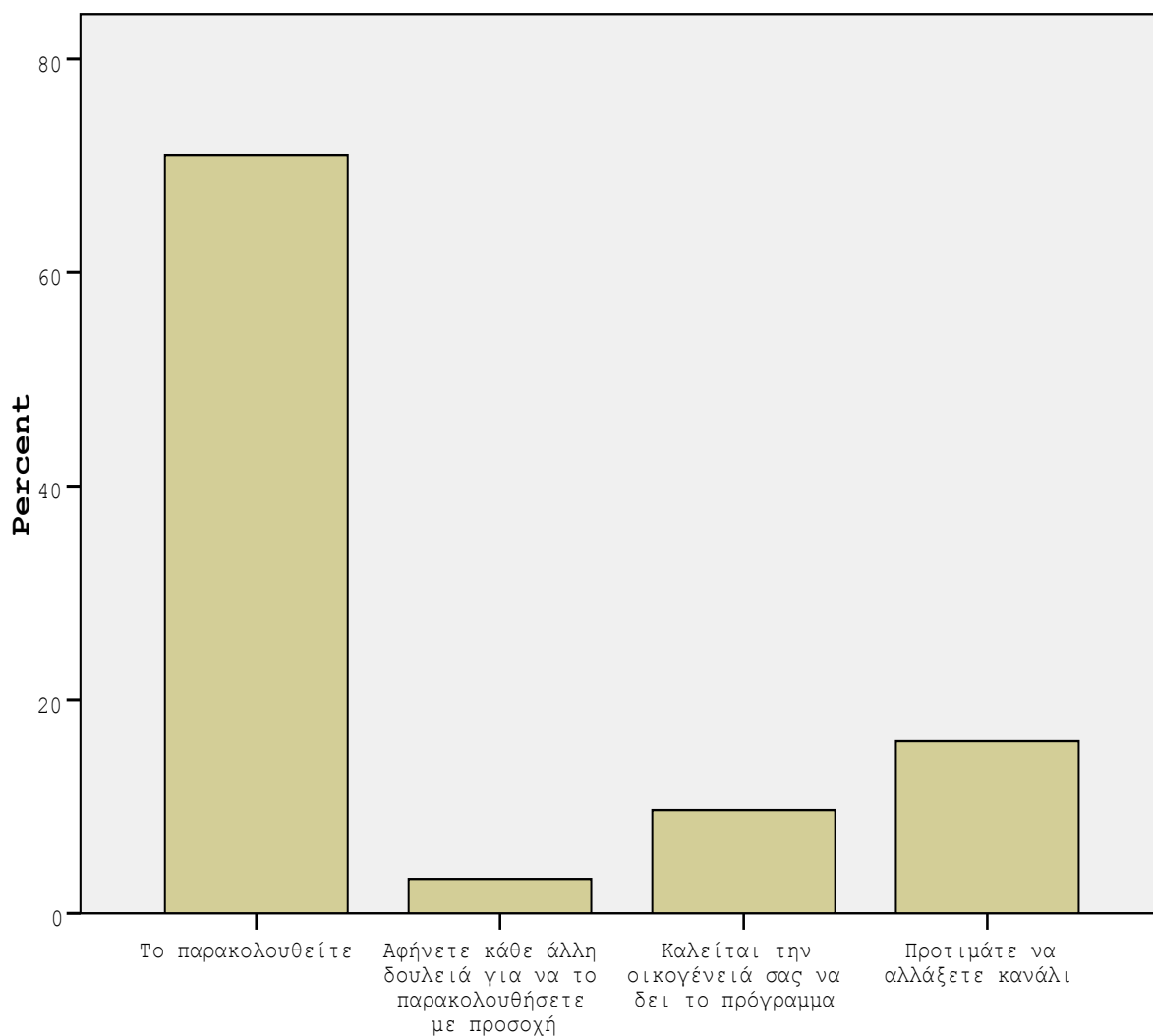
Μεταβλητές	Ναι	Όχι	Δεν απάντησαν
Θα προσλαμβάνατε έναν υπάλληλο με αναπηρία	65,63	34,38	
Θα συνεργαζόσασταν με επαγγελματίες ψυχικής υγείας για την απασχόληση ενός ατόμου με αναπηρία στην επιχείρησή σας	78,13	21,88	
Θα διαμορφώνατε το χώρο της επιχείρησής σας, ώστε να είναι προσβάσιμος σε άτομα με αναπηρία	71,88	25	3,1
Θα εκπαιδεύατε τους υπαλλήλους σας, ώστε να συνεργάζονται με έναν συνάδελφό τους με αναπηρία	93,75	3,1	3,1
Θα επιπλήττατε κάποιον υπάλληλό σας επειδή θα αρνείτο να δεχτεί ως συνάδελφό του κάποιο άτομο με αναπηρία	68,75	9,4	6,3
Θα συμμετείχατε σε σεμινάρια επιμόρφωσης σχετικά με την απασχόληση ατόμων με αναπηρία	62,5	3,1	3,1
Θα επισκεπτόσασταν ένα ειδικό σχολείο για να γνωρίσετε τα παιδιά με αναπηρία	96,9	3,1	
Θα επιλέγατε για διευθυντική θέση ένα άτομο με αναπηρία	46,9	50	3,1
Θα χρησιμοποιούσατε την ίδια τουαλέτα με ένα άτομο με αναπηρία	90,63	9,38	

Πίνακας1.10

➤ Γνώση και πληροφόρηση για ότι αφορά τα άτομα με αναπηρία

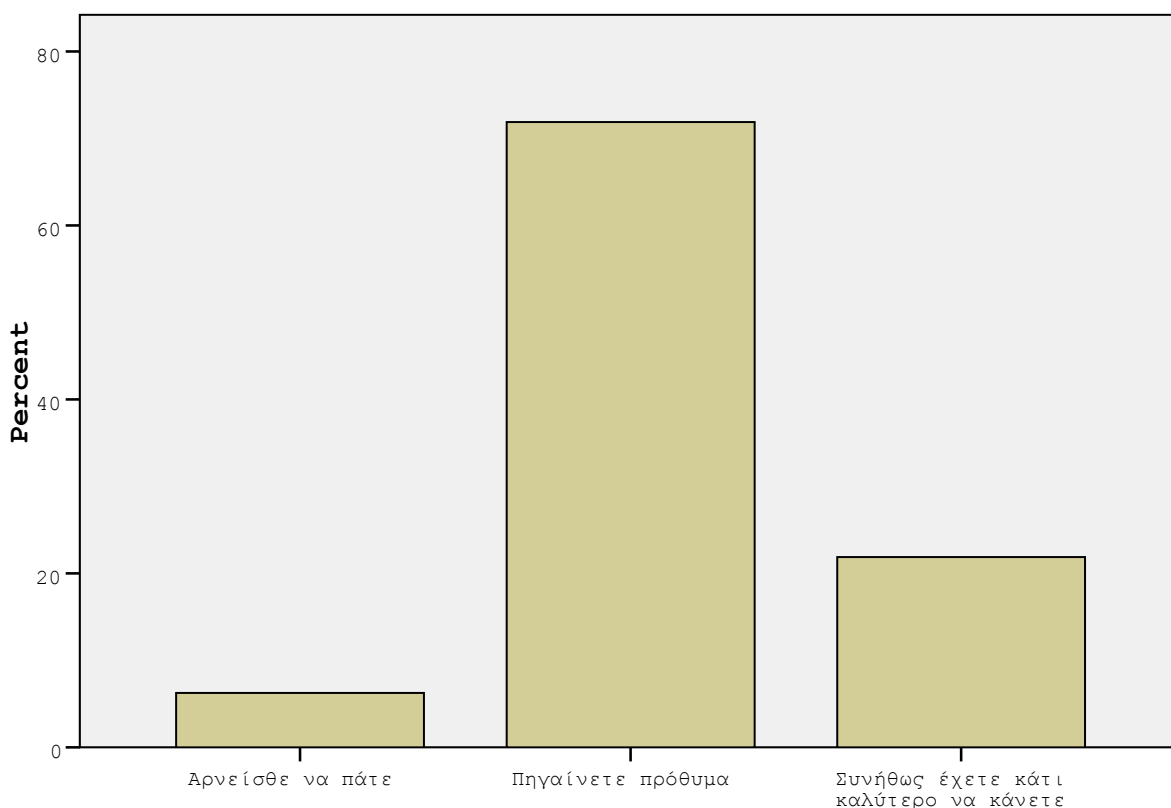
Μεταβλητές	Τη γνωρίζω καλά	Δεν τη γνωρίζω	Κάτι έχω ακούσει
Γνώση της νομοθεσίας που έχει θεσπίσει το κράτος για τις επιχειρήσεις που προσλαμβάνουν άτομα με αναπηρία	12,5	71,9	15,6

Γράφημα 2

Η τηλεόραση παρουσιάζει ένα πρόγραμμα σχετικά με παιδιά που έχουν αναπηρία. Εσείς τι θα κάνατε

Γράφημα 3

Ένας γνωστός σας προτείνει να παρακολουθήσετε μια ομιλία σχετικά με παιδιά με αναπηρία. Εσείς τι θα κάνατε

Πίνακας 1.11

➤ **Στάση απέναντι στα άτομα με αναπηρία εκτός του επαγγελματικού χώρου**

Μεταβλητές	Ναι	Μάλλον ναι	Όχι	Μάλλον όχι
Θα κάνατε παρέα με οικογένεια που έχει άτομο με αναπηρία	90,6	9,4		
Θα συνομιλούσατε με μία μητέρα ενός παιδιού με αναπηρία	93,8	6,3		
Θα μοιραζόσασταν τη θέση στο λεωφορείο με ένα άτομο με αναπηρία	96,9	3,1		3,1
Θα αγοράζατε κάρτες ή ημερολόγια προκειμένου να ενισχύσετε ένα σχολείο για παιδιά με αναπηρία	90,6	6,3		3,1
Θα φιλοξενούσατε στο σπίτι σας ένα άτομο με αναπηρία	84,4	15,6		
Θα ενισχύατε οικονομικά μία φτωχή οικογένεια με άτομο με αναπηρία	71,9	25		3,1

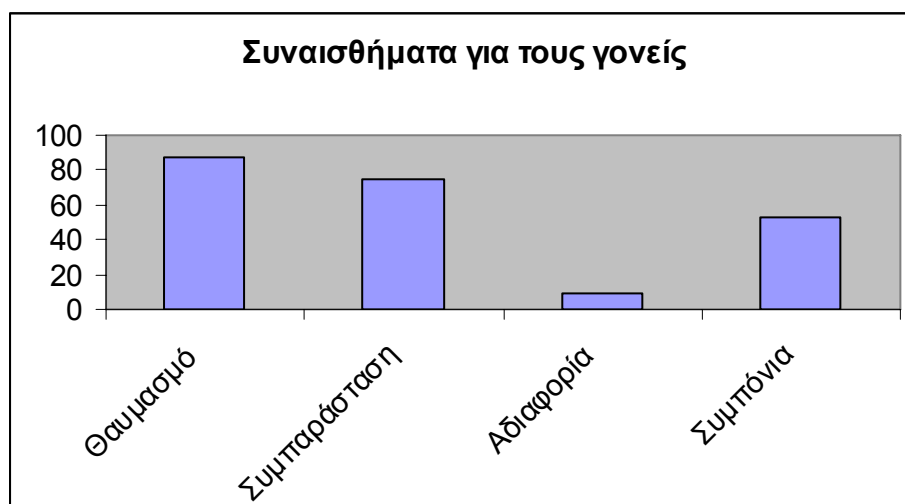
Πίνακας 1.12.**➤ Επίδραση των ατόμων με αναπηρία στο οικογενειακό περιβάλλον**

Μεταβλητές	Συμφωνώ	Διαφωνώ	Δεν απάντησαν
Τα αδέρφια των ατόμων με αναπηρία είναι δυστυχημένα, γιατί επωμίζονται το βάρος της αναπηρίας των αδελφών τους	71,88	25	3,1
Ένα άτομο με αναπηρία είναι μία τιμωρία για τους γονείς	12,5	84,38	3,1
Ένα άτομο με αναπηρία βάρος δυσβάσταχτο για τους γονείς	28,13	71,88	
Η φροντίδα ενός παιδιού με αναπηρία δίνει βαθύτερο νόημα στη ζωή μας	81,25	18,75	
Τα παιδιά με αναπηρία πρέπει να κλείνονται σε ειδικά ιδρύματα	3,1	96,88	
Τα παιδιά με αναπηρία δεν θα έπρεπε να έρχονται στον κόσμο	34,38	62,5	3,1

Πίνακας 1.13.

Μεταβλητές	Ναι	Όχι	Δεν απάντησαν
Θα φέρνατε στον κόσμο ένα παιδί που θα γνωρίζατε από τον προγεννητικό έλεγχο ότι είναι άτομο με αναπηρία	15,63	78,12	
Ο προγεννητικός έλεγχος σήμερα μπορεί να εντοπίσει όλες τις περιπτώσεις γέννησης ενός παιδιού με αναπηρία	43,75	53,12	3,1
Οι γονείς που έχουν αποκτήσει ήδη ένα παιδί με αναπηρία πρέπει να τεκνοποιήσουν ξανά, ώστε να αποκτήσουν ένα φυσιολογικό παιδί	53,13	37,5	9,4

Γράφημα 4

Πίνακας 1.14.

➤ **Σχέσεις με το άλλο φύλο**

Μεταβλητές	Ναι	Όχι	Δεν απάντησαν
Οι σχέσεις τους με το άλλο φύλο μπορεί να είναι ολοκληρωμένες	84,38	12,5	3,1
Θα έπρεπε η αντισύλληψη να επιβάλλεται διά νόμου στα άτομα με αναπηρία	31,25	68,75	
Θα έπρεπε η στέρωση να επιβάλλεται διά νόμου στα άτομα με αναπηρία	15,63	81,25	3,1
Θα μπορούσαν να προχωρήσουν σε γάμο με άτομο με αναπηρία	90,63	6,25	

Πίνακας 1.15.

➤ **Επαγγελματικές ικανότητες των ατόμων με αναπηρία**

Μεταβλητές	Ναι	Όχι	Δεν απάντησαν
Μπορούν να δημιουργήσουν δική τους επιχείρηση	90,63	3,1	3,1
Μπορούν να ιδρύσουν δική τους ηλεκτρονική επιχείρηση	93,75	6,3	
Παράγουν προϊόντα κατώτερης ποιότητας	6,25	87,5	6,3
Θα πρέπει να έχουν ίσες ευκαιρίες για περεταίρω προαγωγή	90,63	6,25	
Πρέπει να οργανωθούν σε συλλόγους που θα τους διασφαλίζουν μία αξιοπρεπή απασχόληση	93,75	3,1	3,1

Πίνακας 1.16.

➤ **Προτάσεις για μία καλύτερη ποιότητα ζωής των ατόμων με αναπηρία**

Μεταβλητές	Ναι	Όχι	Δεν απάντησαν
Να θεσπιστούν ελαστικότεροι όροι εργασίας των προσώπων που έχουν αναλάβει τη φροντίδα ενός ατόμου με αναπηρία	93,75	6,25	
Να δημιουργηθούν σχολές επαγγελματικής κατάρτισης για τα άτομα με αναπηρία	100		
Να εκπληρώνουν τη στρατιωτική τους θητεία σε βοηθητικές θέσεις	78,13	31,25	3,1
Να συνεχίσουν να εισάγονται στα ΑΕΙ/ΤΕΙ χωρίς εξετάσεις	68,75	31,25	
Να πριμοδοτούνται με μόρια όταν παίρνουν μέρος στους διαγωνισμούς πρόσληψης προσωπικού για το δημόσιο	90,63	9,38	

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Barnes, C.** (1996). Theories of Disability and the Origins of the Oppression of Disabled People in Western Society. In L. Barton (Ed.), *Disability and Society: Emerging Issues and Insights*, 43-60. New York: Longman.
- Barnes, C., Mercer, G. & Shakespeare, T.** (1999). *Exploring Disability: A Sociological Introduction*. Malden: Polity Press.
- Blinde, E. M. & McCallister, S. G.** (1998). Listening to the voices of students with physical disabilities. *Journal of Physical Education, Recreation, and Dance*, 69(6), 64-68.
- Brockington, I. F., Hall, P. H., Lenings, J. & Murray, C.** (1993). The community's tolerance to the mental ill. *British Journal of Psychiatry*, 162, 93-99.
- Cloerkes, G.** (1981). Are prejudices against disabled persons determined by personalities characteristics? *International Journal of Rehabilitation Research*, 4, 35-46.
- Conine, T. A.** (1969). Teachers' attitudes toward disabled persons. *Dissertation Abstracts International*, 29, 4102A.
- Davis, F.** (1961). Deviance disavowal: The management of strained interaction by the visibly handicapped. *Social Problems*, 9, 121-132.
- Flament, C.** (1989). Structure et dynamique des représentations sociales. In D. Jodelet (Ed.), *Les représentations sociales*, 204-219. Paris:
- Furnham, A. & Pendred, J.** (1983). Attitudes towards the mentally and physically disabled. *British Journal of Medical Psychology*, 56, 179 – 187.
- Finnie, N.** (1991). *Η αγωγή του σπαστικού παιδιού στο σπίτι* (μτφ. Αποστολόπουλου, Τ.). Αθήνα: Παρασκήνιο.
- Fish, D. E.** (1981). Counselor effectiveness: Relationship to death anxiety and attitudes toward disabled persons. *Dissertation Abstracts International*, 42, 1488A.
- Goffman, E.** (1963). *Stigma: Notes on management of spoiled identity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice – Hall.
- Goodwin, D. L. & Watkinson, E. J.** (2000). Inclusive physical education from the perspective of students with physical disabilities. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 17(2), 144-160.

- Harasymiw, S. J., Horne, M. D. & Lewis, S. C.** (1978). Age, sex, and education as factors in acceptance of disability groups. *Réhabilitation Psychologie*, 25, 201-208.
- Hastorf, A. H., Wildfogel, I. & Cassman, T.** (1979). Acknowledgement of handicap as a tactic in social interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 1790-1797.
- Katz, I.** (1981). *Stigma: A social psychological analysis*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Siller, J.** (1963). Reactions to physical disability. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 7, 12-16.
- Siller, J.** (1969). *The general form of the Disability Factor Scales*. New York: University, New York.
- Siller, J.** (1984). The role of personality in attitudes toward those with physical disabilities. In C.I. Golden (Ed.), *Current topics in rehabilitation psychology* (201-227). Orlando, FL: Grune & Stratton.
- Siller, J., Chipman, A., Ferguson, L. T. & Vann, D. H.** (1967). *Studies in reactions to disability. Attitudes of the nondisabled toward the physically disabled*. New York: New York University, School of Education.
- Schneider, C. R. & Anderson, W.** (1980). Attitudes toward the stigmatized: Some insights from recent research. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 23, 299-313.
- Slininger, D., Sherrill, C. & Jankowski, C. M.** (2000). Children's attitudes toward peers with severe disabilities: Revisiting contact theory. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 17, 176-196.
- Tringo, J. L.** (1970). The hierarchy of preference toward disability groups. *Journal of Special Education*, 4, 295-306.
- Wolfensbeger, W.** (1972). *The principle of normalization in human services*. Toronto, Canada: National Institute on Mental Retardation.
- Wolff, G., Pathare, S., Craig, T. & Leff, J.** (1996). Community attitudes to mental illness. *British Journal of Psychiatry*, 168, 183-190.
- Wright, B. A.** (1983). *Physical disability: A psychosocial approach* (2nd ed.). New York: Harper & Row.
- Yuker, H.** (1988). *Attitudes Toward Persons with Disabilities*. New York: Springer Publishing Company.

Μπεζεβέγκης, Η., Καλαντζή - Αζίζι, Α. & Σιδέρη, Α. (1994β). Στάση γονέων φυσιολογικών παιδιών απέναντι σε παιδιά με ειδικές ανάγκες. Αθήνα: *Θέματα Προληπτικής Ψυχιατρικής* σελ. 485-489.

Μπεζεβέγκης, Η., Καλαντζή -Αζίζι, Α. & Σιδέρη, Α. (1994α). *Απόψεις στάσεις γονέων φυσιολογικών παιδιών απέναντι σε παιδιά με ειδικές ανάγκες*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, том Β', σελ. 706-711.

Παπάνης Ε., Γιαβρίμης Π., Βίκη Α. (2007) *Ειδική Αγωγή, Επαγγελματικός Προσανατολισμός των Ατόμων με Αναπηρία και Αποασυλοποίηση*, Έκδοση ΙΚΠΑ «Η Θεομήτωρ».

Παπαστάμος, Σ. (1990). *Σύγχρονες έρευνες στην κοινωνική ψυχολογία. Διομαδικές Σχέσεις*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Παπαστάμος, Σ. (1995). *Κοινωνικές Αναπαραστάσεις*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (1971). Η στάση των ελλήνων έναντι των ατόμων με σωματικά και κοινωνικά ελαττώματα. *Σχολική Υγιεινή*, 32(2), 25-35.

Φραγκουδάκη, Α. & Δραγώνα, Θ. (1997). Εισαγωγή. Στο Α. Φραγκουδάκη & Θ. Δραγώνα (επιμ), *Τι ειν' η πατρίδα μας; εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*, 13-26. Αθήνα.